

З ІСТОРІОГРАФІЧНОЇ СПАДЩИНИ

НЕНАДРУКОВАНІ РОЗВІДКИ Ю. ВІНОГРАДСЬКОГО

(Підготовка до друку і передмова М. Кравченка)

1 липня цього року Сосницькому краєзнавчому музеєві виповнилося 75 років. Заснував музей Юрій Степанович Виноградський в далекому 1920 році. Тоді він саме приїхав до Сосниці з Чернігова, де очолював губерньський комітет по охороні пам'ятників мистецтва і старовини. Якщо сказати, що Юрій Степанович присвятив своє життя вивченню рідного краю, то це не буде жодним перебільшенням. Гість зі Львова, професор Юрій Пилипович Лашук сказав, що він знає двох таких людей: — Михайла Сікорського із Переяслава-Хмельницького та Юрія Степановича Виноградського. Коли Виноградському було 16 років, він записував народні пісні, цікавився творчістю кобзарів, перед першою світовою війною працював у Варшаві юристом і був там членом Географічного товариства, а як було йому вже дев'яносто, співпрацював з редакцією УРЕ. Тридцять років, день у день, записував, яка була погода: напрям вітру, опади і т. п. Життя його зовні спокійне, але наповнене кропіткою щоденною працею. Зробив він багато, і все це можна перерахувати, а от відповісти на питання — яким він був — не легко. Протягом багатьох років Юрій Степанович постійно друкувався в районній газеті, отож в день його 90-річчя співробітниця газети взяла в нього інтерв'ю. І от що вона тоді писала: Юрій Степанович зберіг до таких поважних літ чудову пам'ять, розповідав про події давно минулі, але як тільки запитання стосувались його особисто — говорити не хотів. Був він людиною стриманою, афішувати себе не любив, тому й автобіографію написав скупом. Юрій Степанович був не з тих, що розштовхують ліктями інших, щоб самому пролізти вперед. Це був справжній старий інтелігент. Але жити треба, і от коли в тебе в анкетах принизливо допитують, «хто твій батько? хто твоя мати? чим займалися до революції?», відповідає так: батьки мої були віруючі, відзначали релігійні свята, особливо в період сонцевороту. Розумій, як знаєш, Юрію Степановичу було властиве своєрідне почуття гумору. А означало це те, що його батько — священник Покровської церкви (помер у 1886 році). До речі, Виноградські були почесними громадянами Сосниці.

Працював Юрій Степанович для науки, з ранньої весни до пізньої осені досліджував стоянки неоліту, бронзи, древньоруські городища і т. п. Звіти про результати своєї роботи надсилав до Академії наук, а якщо траплялося щось надзвичайне, то тут як тут з'являвся археолог Рудинський або ще хто, і вони працювали разом. Так, наприклад, було в Погорільцях. Але хотілось йому, щоб і земляки краще знали історію рідного краю, отож із пресою нашою співпрацював. А час був та-

кий, що коли ти хочеш розповісти щось про урочище Чепелиху або Білу Кручу, то спочатку мусиш показати перед іконою Йосипа Віссаріоновича, а тоді вже говори про свої наконечники списів та свердлені сокири — молоти. Треба було дотримуватись лінії, інакше біда.

В силу цих та інших причин, (у Сосниці заборонялося писати про Дорошенка) у свій час Ю. Виноградському не вдалося опублікувати свої невеличкі краєзнавчі розвідки, які публікуємо нижче.

Вуличка імені Горького в Сосниці

Вуличка, про яку йде мова в цій записці, являє собою частину (галузь) вулиці Горького, що перетинає південну територію Сосниці між річкою Убіддю і, так званими, Камінцями (озером). До вулички прилягають п'ять садиб. Але на самій вулиці стоїть лише один будинок, решта будинків володільників садиб відступають від фронту, ховаючись у садах та дворах. Сталося так завдяки, так би мовити, історичним обставинам в цій місцевості. Справа в тому, що в XVII ст. зазначені садиби з частиною сусідніх садиб являли собою одне ціле господарство, яке, як показує грамота 1690 року, належало сосницькому сотнику Андрію Дорошенку.

У грамоті 1690 року, між іншим, згадується «огород з садом под Сосницею меж проварами», тобто, між пивоварнями («Генеральное следствие о маетностях Черниговского полка». «Чернигов, 1908 г. стр. 621—623»). Залишки пивоварень ще недавно можна було бачити понад річкою Убіддю. Що ж до саду, який саджено, мабуть, для Петра Дорошенка, то кілька дерев його збереглося навдивовижку довго. Автор цієї записки на початку 20 століття бачив яблуню гігантської товщини в садибі А. Кобця (подібної ніхто не бачив) і таку ж грушу в садибі Є. І. Сахновської, близько теперішніх воріт І. Ф. Дяченка. Можливо, що ці дерева не були щеплені, але вони і не були дичками.

Вуличка, або, як казали давніше «юлочка», оскільки знаємо, була значно вужча, ніж тепер. Власне кажучи, це була межа між двома володіннями, до яких належала частина луку. Стара людина на прізвище Гальмаз (Колінко) на початку XX ст. говорив автору записки, що колишніми володільцями цієї місцевості були: Дорошенки — Прощенки — Шафонські — Шепетковський — Бордонос. Але два останні володіли лише частинами одного, колись великого, господарства. За їхнє життя частиною цього господарства володіли Сахновські, а частиною, од Дорошенкової вулиці, володіли Шатинські (ця частина дісталася Кобцю через шлюб з Шатинською). Отже, все це було вже після розділу великого господарства, який, можна гадати з оповідань Кобця (і на підставі актів), відбувся в 30-х роках XIX ст.

Межа стала вуличкою, а на лузі вона продовжувалась ровом, який ще недавно був ясно виден, а наприкінці XIX ст. можна було бачити залишки плетня коло рову та вербу на одному з пастовників (останніх було два).

Старовинний будинок одного з Дорошенків стояв до його пожежі, приблизно в 1890 р. в садибі Сахновських, де тепер оселився С. П. Клименко, а другий будинок XVIII ст. — в садибі Виноградських, близько теперішнього будинку. Він був розібраний, як ветхий. Частина володіння Дорошенка при його будинку, що згорів, ввійшла в склад домоволодіння І. Ф. Дяченка. Про цей будинок, як «Дорошенківський», часто говорила А. А. Іншенецька, а про другий будинок у садибі Виноградських розповідав Бордонос.

Дорошенки (потомки Андрія) виїхали з Сосниці, мабуть, у першій половині XIX ст. Серед них був учасник війни 1812 року.

Красна Гора

На відстані 1,5 кілометра на південь від Сосниці, на лузі, є підвищення, яке має назву Красна Гора. Слово «красна» значить тут красива, гарна, хороша.

Як свідчать знахідки уламків череп'яного посуду з відповідними візерунками та кремінні ножі, скребки й т. і., люди користувались цим підвищенням за часів культури бронзи, близько 3000 років тому. Потім воно прислужувалось стародавнім слов'янам під час святкування ним весняного свята так зв. «Красної Горки».

У підніжжі цього підвищення красиве озеро Церковне дає початок річечки, притоки р. Чепелихи. Стародавні слов'яни обожували річки, гаї, джерела, а над джерелами становили зруби з дашком та інші споруди. Що так і тут було, про це промовляє назва річечки Віжівка (в XVII ст. писали Віежовка з так званим «ять», що потім перейшов в «і»). Слово Вежа значить башта. Ясно, що там, де витікає з озера Віжівка (у нас кажуть Виживка), стояв високий зруб. Колись цей зруб перетворили на капличку, а, як капличка звалилась, постала легенда, що озеро з'явилося на місці церкви, і на Великдень можна почути дзвони тієї церкви, притуливши до землі вухо. «Церковище» згадується в акті 1684 р.

Дехто припускає думку, що Красну Гору насипали люди під час якоїсь війни. Думка помилкова. Не підлягає сумніву, що Красна Гора, Чашівська гора, підвищення с. Мале Устя, Дуброва в х. Синютині, озеро Церковище, Ковбані на лузі — все це утвори льодовика, якого води заповнювали долини рік Десни та Сейма й текли навіть по високому полю.

БОЙКО Олександр Дмитрович — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії Ніжинського педагогічного інституту ім. М. Гоголя, автор підручника «Історія України у XX столітті (20-ті — 90-ті роки)» (1994 р.).

ОХРІМЕНКО Павло Павлович — доктор філологічних наук, член Спілки письменників України. Автор більше десяти книг, посібників з літератури, фольклору, історії письменності. Проживає в Сумах.

КАРНАБЕД Андрій Антонович — краєзнавець, кандидат архітектури, член-кореспондент Української академії архітектури, проживає в Чернігові.

ЗАДКО Володимир Петрович — краєзнавець. Автор численних розвідок, надрукованих у пресі України та Канади. Проживає в Батурині.

МИЦИК Юрій Андрійович — доктор історичних наук, завідувачий Дніпропетровським відділенням інституту археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАН України, проживає в Дніпропетровську.

СИТИЙ Ігор Михайлович — провідний науковий співробітник Чернігівського історичного музею.

ПАВЛЕНКО Сергій Олегович — головний редактор журналу «Сіверянський літопис», заслужений журналіст України, автор книг «Загибель Батурина 2 листопада 1708 р.» (1994) та «Опозиція на Чернігівщині: 1944 — 1990 р.р.». Проживає в Чернігові.

ПРОВОЗІН Павло Володимирович — головний науковий співробітник краєзнавчого відділу музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім» (м. Новгород-Сіверський)

ТОМІЛОВИЧ Людмила Вадимівна — старший науковий співробітник Білоцерківського краєзнавчого музею, аспірантка КДУ ім. Т. Шевченка. Проживає у Білій Церкві.

ЯРОВИЙ Олександр Степанович — аспірант кафедри теорії літератури філфаку Київського університету, лауреат Всеукраїнського поетичного конкурсу «Гранослов» (1994).

ГУРЕЦЬ Микола Петрович — старший викладач Глухівського педінституту (м. Глухів Сумської області).

ПОЛОВНИКОВА Світлана Олександрівна — зав. відділом Чернігівського історичного музею.

РОСТОВСЬКА Ольга Василівна — кандидат історичних наук, викладач Ніжинського педінституту.

РОДІН Сергій Миколайович — заступник голови Ніжинської міськради.

ДМИТРІЄНКО Сергій Володимирович — аспірант кафедри історії України Чернігівського педінституту.

ЛУК'ЯНЕНКО Левко Григорович — народний депутат України, автор книг «Не дам загинуть Україні!», «Вірую в бога і в Україну» та інших. Проживає під Києвом.

СИМОНЕНКО Володимир Іванович — старший науковий співробітник філіалу Держархіву Чернігівської області в м. Ніжині.

ТКАЧЕНКО Володимир Юхимович — викладач агротехнічного коледжу ім. С. Ковпака. Проживає в Глухові.

РАЛЬЧЕНКО Ірина Григорівна — редактор радіо міської телерадіостанції «Новий Чернігів».

БОЖОК Віктор Миколайович — лауреат республіканської премії «Золоте перо», співробітник районної газети «Маяк». Проживає в Корюківці.

СКАКУН Віктор Панасович — член Спілки журналістів (м. Суми).

КАГАНОВА Ірина Яківна — бібліограф-краєзнавець Чернігівської обласної універсальної бібліотеки ім. В. Г. Короленка.

ПРОЦЕНКО Іван Іванович — керівник Борзнянського районного методоб'єднання вчителів історії.

ЧЕРНЯКОВА Ольга Костянтинівна — член Спілки журналістів України. Проживає в Чернігові.

АНДРЕЙКО Алла Миколаївна — бібліограф Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка.

ЕРМАК Володимир Олександрович — старший науковий співробітник музею М. Коцюбинського.

ПОЛЕТУН Ніна Михайлівна — завідувача відділом інформації, публікації та використання документів Держархіву Чернігівської області.

САВЕНКО Владислав Васильович — краєзнавець, оглядач Чернігівського міського телебачення.

ШКВАРЧУК Володимир Михайлович — консультант науково-редакційного підрозділу Чернігівської обласної Ради.

КРАВЧЕНКО Микола Петрович — завідувачий Сосницьким краєзнавчим музеєм ім. Ю. С. Виноградського.